

Selena Vitezović (ed.), 2016. Close to the bone: current studies in bone technologies, Institute of Archaeology, Beograd, ISBN 978-86-6439-006-4

Selena Vitezović, 2016. Metodologija proučavanja praistorijskih koštanih industrija. Srpsko arheološko društvo, Beograd, 142 str., ISBN 978-86-80094-04-5

Retko se dešava da se, gotovo istovremeno, u istoj godini, pojave dve knjige istog autora, Stoga ovaj prikaz koristi tu neuobičajenu, i za autora u svakom slučaju veoma pohvalnu okolnost, da istovremeno predstavi obe publikacije. Jedna od njih je sinteza istraživačke oblasti kojom se autorka bavi, a druga urednički poduhvat podjednako značajan za tu istraživačku oblast.

Zbornik radova *Close to the bone* obuhvata radove prezentovane na skupu radne grupe za koštane alatke (WBRG – Worked Bone Research Group) udruženja arheozoologa sveta (ICAZ – International Council for Archaeozoology). Ova radna grupa formirana je 2000.godine, i od tada značajno utiče na razvoj discipline, s jedne strane, jer omogućava neophodnu razmenu iskustava istraživača, koja se odvija na redovnim dvogodišnjim sasatancima, a još u većoj meri, urednim publikovanjem zbornika radova sa tih skupova. Do sada su održani skupovi u Londonu, Budimpešti, Bazelu, Talinu, Velikom Turnovu, Parizu, Vroclavu, Salcburgu i u Kini¹, a u Beogradu je, od 25. do 30.avgusta 2014.godine, održan deseti po redu, jubilarni, i istovremeno najveći skup radne grupe. Okupio je oko sto učesnika sa pet kontinenata, i ocenjen kao veoma uspešan (Antonović, 2015).

Od 25 usmenih saopštenja i 38 poster priloga prezentovanih na skupu, u Zborniku radova našlo se 39 članaka. Hronološki okvir radova vrlo je širok: od praistorije (mezolit) do novog veka (18.vek), kao i geografski okvir, mada sa očekivanom dominacijom tema vezanih za evropske prostore. Shodno podnaslovu Zbornika, funkcionalno-tehnološka proučavanja koštanih alatki bila su u fokusu velikog broja radova, najčešće na određenim tipovima alatki ili skupovima koštanih alatki iz određenog perioda i regiona. Zadivljuje sirovinska, tipološka i funkcionalna raznovrsnost analiziranih koštanih predmeta, ali i raznovrsnost aspekata života u prošlosti, čijoj interpretaciji doprinosi analiza koštanih predmeta i rekonstrukcija aktivnosti u kojima su korišćene.

Osim doprinosa očuvanju kontinuiteta rada radne grupe WBRG i razvoju discipline u celini, održavanje skupa i publikovanje Zbornika *Close to the bone* imali su veliki

---

1 <https://www.wbrg.net/meetings/9th-meeting-zhengzhou-2013/>

značaj i za našu sredinu, u kojoj je proučavanje koštanih alatki dugo bilo zapostavljeno. Veliki broj radova o koštanim alatkama sa teritorije Srbije od praistorije do srednjeg veka prezentovanih na skupu i publikovanih u Zborniku svedoči o respektabilnom odazivu na ponuđenu pogodnost učestvovanja u radu radne grupe za koštane alatke, koju je pružilo organizovanje skupa u Beogradu

Knjiga *Metodologija proučavanja praistorijskih koštanih industrija*, kao što autorka navodi u prologu, zasniva se na njenom višegodišnjem iskustvu stečenom tokom izrade magistarske i doktorske teze i radu na koštanim alatkama sa više od 30 praistorijskih nalazišta, od mezolita do gvozdenog doba sa teritorije Srbije, i susednih oblasti – Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Bugarske. Knjiga ima 142 strane, bogato je ilustrovan, sadrži opsežnu bibliografiju, i, uz prolog i rezime, deset poglavlja.

U uvodnom poglavlju (UVOD. KOŠTANI ARTEFAKTI U PRAISTORIJI) autorka ističe značaj istraživanja koštanih predmeta za rekonstrukciju života ljudskih zajednica u prošlosti. Upotreba predmeta izradjenih od različitih delova skeleta životinja – kosti, roga, zuba, ljuštura, zasniva se na njihovoj dostupnosti za sve zajednice koje su svoju ekonomiju zasnivale na sakupljanju, lovu, a zatim i gajenju domaćih životinja. Takođe, različiti delovi skeleta životinja mogu se relativno lako modifikovati u alatke i predmete veoma različite namene. Autorka navodi nova saznanja o vrlo ranoj upotrebi alatki od kosti, počev od donjeg i srednjeg paleolita, njihovom velikom značaju i zastupljenosti u svim periodima starije praistorije, ali i kontinuitetu značaja, uz adekvatne transformacije, i tokom metalnog doba i u istorijskim periodima. U poglavlju ISTORIJA ISTRAŽIVANJA PRAISTORIJSKIH KOŠTANIH INDUSTRIJA prikaz istorijata istraživanja započinje doprinosom francuskih istraživača, počev od prvih radova publikovanih početkom XX veka, do sistematizacije tipologije koštanih artefakata zasnovane na obliku i funkciji artefakata. Drugi deo ovog poglavlja posvećen je počecima istraživanja koštanih industrija u Srbiji.

Naredna poglavlja (OSNOVNA METODOLOGIJA. TERMINOLOGIJA i METODOLOŠKI I TEORIJSKI OKVIRI ZA PROUČAVANJE) uvod su u centralnu temu knjige. Autorka definiše šta podrazumeva pod koštanim materijalima (skeletne delove i produkte kučmenjaka i beskičmenjaka – kao što su kosti, rogovi, zubi, ljuštura, i ljuške jaja ptica i kornjača), a šta koštanim artefaktom (modifikovan i/ili upotrebljavan predmet od koštane sirovine) i daje osnovnu terminologiju i orijentaciju artefakata. Kao osnovni teorijski okvir za proučavanje ističe koncept proizvodnog lanca – rekonstrukcije načina na koji je koštani predmet napravljen, korišćen i odbačen, Autorka takođe usvaja koncept proizvodnog kontinuiteta ili kontinuiteta kvaliteta, po kome se koštani predmeti svrstavaju u dve klase (pažljivo planirani artefakti i *ad hoc* artefakti), koji ima za cilj ustanovljivanje kulturnih afiniteta koje odabir artefakata i njihova namena odražavaju. Najzad, autorka ističe značaj traseoloških i eksperimentalnih studija u metodologiji proučavanja koštanih artefakata.

U poglavlju KOŠTANE SIROVINE I NJIHOVA SVOJSTVA date su osnovne karakteristike sirovina koje se koriste za izradu koštanih predmeta, počev od opštih napomena o skeletu kičmenjaka i svojstvima različitih modifikacija koštanog tkiva – kosti, rogova i zuba. Posebna pažnja posvećena je najčešće korišćenim sirovinama za izradu koštanih predmeta u praistoriji – kostima i zubima sisara, rogovima cervida, kao i ljušturama mekušaca – školjaka, puževa i skafopoda. Zbog značaja za razumevanje istorije koštanih predmeta, naročito od momenta prestanka upotrebe i njihovog odbacivanja, u posebnom poglavlju prikazani su TAFONOMSKI TRAGOVI NA KOSTIMA.

Poglavlje TEHNOLOGIJA OBRADJE KOŠTANIH SIROVINA najobimnije je u knjizi i, u velikoj meri, zasnovano na iskustvu autorke na analizi koštanih predmeta sa različitim praistorijskih nalazišta. Proces izrade koštanih predmeta ilustriran je počev od pripreme koštanih sirovina, preko deljenja na komade, oblikovanja, do završne obrade, da bi, zatim, bio nastavljen rekonstrukcijom tehnike izrade pojedinih tipova i podtipova koštanih predmeta (šila, harpuna i perli od ljuštura mekušaca), U sledećem poglavlju (TIPOLOŠKA KLASIFIKACIJA) autorka polazi od praktičnih razloga za kreiranje tipologije koštanih artefakata, ali takođe, detaljno obrazlaže teorijske i metodološke probleme kreiranja konzistentne tipologije, uz razložno isticanje da "jedan od suštinskih problema kod kreiranja tipologije jeste što je ona u osnovi statička predstava dinamičke situacije". Zatim daje pregled tipoloških klasifikacija (i definicija različitih tipova i podtipova koštanih alatki) najviše korišćenih u analizama koštanih alatki na evropskim i našim prostorima. Ovo poglavlje završava se tabelarnim prikazom klasifikacije koštanih predmeta koju autorka sama primenjuje (Tabela 3). Tabela je data i u rezimeu na engleski jezik, što omogućava komparaciju naziva tipova i podtipova alatki i predmeta na srpskom i engleskom jeziku.

Poglavlje UPOTREBA KOŠTANIH PREDMETA posvećeno je, kako sama autorka navodi, najtežem i najzahtevnijem delu analize koštanih predmeta, budući da se na osnovu tragova upotrebe na koštanim predmetima, po pravilu, izvode najvažniji zaključci o njihovoj funkciji. Metodologija proučavanja tragova upotrebe na koštanim predmetima najviše je napredovala u novije vreme, naročito kada su u pitanju traseološke analize, takodje saznanja o tehnologiji izrade na osnovu eksperimentalnih i etnoarheoloških studija. Ovo poglavlje se završava prikazom tragova upotrebe koji nastaju korišćenjem koštanih alatki na različitim materijalima – organskim (kao što su koža, krzno, biljna vlakna, drvo), zatim kamenim, kao i upotrebom koštanih alatki u obradi gline i zemlje.

Poglavlja TEHNOLOGIJA OBRADJE KOŠTANIH SIROVINA, TIPOLOŠKA KLASIFIKACIJA i UPOTREBA KOŠTANIH PREDMETA bogato su ilustrovana primerima koštanih predmeta koje je autorka analizirala u prethodnim studijama.

U poglavlju ZAKLJUČNA RAZMATRANJA autorka ponavlja razloge za proučavanje koštanih industrija i sumira osnovne pravce istraživanja.

Svega nekoliko monografskih publikacija u celini, ili delom, posvećenih koštanim alatkama, publikovano je do sada kod nas, i sve su bile hronološki opredeljene i predstavljale analazu određenog skupa koštanih predmeta: dve su bile posvećene praistorijskim koštanim alatkama (Bačkalov, 1979; Perišić, 1984), jedna antičkim (Petković, 1995). Mada takođe hronološki naslovljena, monografija *Metodologija proučavanja praistorijskih koštanih industrija* Selene Vitezović zapravo daje opšti pregled problematike kojoj se disciplina bavi. Metode proučavanja i tehnologija obrade koštanih proučavanja, koje su centralne teme knjige, mogu se, u velikoj meri, primeniti na kompletan raspon, i funkcionalni, i hronološki, koštanih predmeta. Ova okolnost, kao i činjenica da je knjiga napisana jasnim stilom i pregledno, sa obiljem primera i ilustracija korisnih za sve zainteresovane za razumevanje izrade, namene i upotrebe koštanih predmeta, preporučuju je širokoj stručnoj i kulturnoj javnosti.

Vesna Dimitrijević,
Odeljenje za arheologiju,
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

BIBLIOGRAFIJA

- Antonović, Dragana. 2015. 10th Meeting of the Worked Bone Research Group of the ICAZ (International Council of ArchaeoZoology) Beograd, 25–30. Avgust 2014. – *Гласник САД* 31: 413–416.
- Bačkalov Aleksandar. 1979. *Predmeti od kosti i roga u predneolitu i neolitu Srbije. Savez arheoloških društava Jugoslavije*, Beograd.
- Perišić S.1984. *Predmeti od kosti, roga i kamena iz Odseka za praistoriju Muzeja grada Beograda*. Beograd; Muzej grada Beograda.
- Petković Sofija. 1995. *Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorije Gornje Mezije*. Beograd: Arheološki institut.